

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

«До захисту допущено»
«___» _____ 2020 р.
Завідувач кафедри
ОДПМ та РТМ
_____ Н.О.Урсу

Дипломна робота
бакалавра

з теми: **«НАТЮРМОРТ «ВАНІТАС» У
ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАЛЯРСТВІ»**

Виконала: студентка 4 курсу, групи
ОМmsx1-B18z 014 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)
заочної форми навчання
Кочергіна Сніжана Олегівна

Керівник: Бренюк А. Г.,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
ОДПМ та РТМ

Рецензент: Демчик К. І., кандидат
педагогічних наук, старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. НАТЮРМОРТ – ОСОБЛИВОСТІ ТА ІСТОРІЯ ЖАНРУ	6
1.1. Натюрморт як жанр образотворчого мистецтва.....	6
1.2. Тема буття у жанрі натюрморту в Голландії і Фландрії XVII століття	14
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ НАТЮРМОРТУ «ВАНІТАС» У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАЛЯРСТВІ.....	23
2.1. Символізм зображення предметного світу в мистецтві XVIII– XX століття.....	23
2.2. Алегорії і символи «ванітасу» у композиціях натюрмортів	29
2.3. Творча спадщина видатних представників жанру	35
Висновки до розділу 2	43
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ТЕМАТИЧНОГО НАТЮРМОРТУ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ПРАКТИЧНИХ УМІНЬ.....	44
3.1. Технологічні особливості створення композиції тематичного натюрморту.....	44
3.2. Методика ознайомлення з тематичним натюрмортом на заняттях образотворчого мистецтва в школі	48
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вивчення співвіднесення символіки з образом, що засвідчують його естетичну цінність як універсальної категорії в мистецтві. Вважаємо доцільним систематизувати та визначити такі поняття як «символіка», «образ» та їх значення в розумінні мистецького твору. На основі теоретико-методологічних засад дослідження було проведено аналіз співвідношення поняття символів ванітасу з іншими засобами художньої виразності, що є важливими складовими образності та індивідуального світобачення в мистецтві. Саме тому творчі пошуки протягом багатьох століть знову і знову повертаються до загадкової та неосяжної природи символіки, яка стає наснагою та невичерпним джерелом для митців, які прагнуть вийти за межі буденного. Кожен із митців відтворює власну символіку, розкриває потаємний зміст створених образів та пропонує глядачу зануритися у світ безмежних фантазій і мрій, у світ символіки.

Натюрморт ще задовго до перетворення в самостійну область художньої творчості, був невід'ємною частиною будь-якого значного твору. Натюрморт – найбільш концептуальний жанр образотворчого мистецтва. Зовні безсюжетний, цей жанр є одним з найбільш філософських, відображаючи все різноманіття зв'язків людини зі світом речей.

Роль натюрморту в картині ніколи не вичерпувалася простою інформацією, випадковим додаванням до основного матеріалу. Залежно від історичних умов і суспільних запитів предмети більш-менш брали участь у створенні образу, відтіняючи ту чи іншу сторону задуму. Жан Кальвін вважав, що повсякденні речі мають приховане значення, а за будь-яким зображенням повинен стояти моральний урок. Предмети, зображені в натюрморті, багатозначні: їх наділяли повчальним, релігійним або іншим підтекстом. У натюрморті річ більше себе самої, так як художник відноситься до буття, як до особливої цінності, і це передається глядачеві в процесі спілкування з твором.

Розгляд трансформаційних процесів символізму як художньоестетичного напрямку в живописі в контексті символіки ванітасу дає можливість визначити як зміну художньо-естетичних пріоритетів в живописі у різні періоди його розвитку, так і дослідити характерні риси символічного наповнення натюрмортів.

В історії мистецтва натюрморту зазвичай відводиться скромна роль на периферії художнього процесу. На перший погляд це цілком виправдано: сюжетний, міфологічний та історичний живопис, портрет, пейзаж здаються більш безпосередньо пов'язаними з магістральними рухами розвитку мистецтва. Однак існують епохи коли натюрморт виступає вперед. Здатність до узагальнення, іносказання, алегорії, здатність виявляти таємниці, якими володіють речі, можливість різноманітного перекладу – від поверхнево-побутового до приховано-алегоричних робить натюрморт багатofункціональним та змістовно наповненим жанром.

Велика цінність ванітасу, як проблеми, яка у всі часи буде актуальною, є те, що це безкінечне питання буття, поглянути на яке нам вдається крізь полотно художників. Ванітас і досі хвилює душі людей, адже ми, так само, як і люди, що існували до нас, задумувались над часом, що нам дається у цьому світі для втілення нашої істинної волі.

Об'єкт дослідження: розвиток натюрморту, як жанру образотворчого мистецтва.

Предмет дослідження. Трансформація символу ванітасу та архетипів тематичного натюрморту.

Мета дослідження полягає в аналізі та розкритті символічних аспектів зображення черепа в натюрмортах в контексті візуальних репрезентацій теми часу та смерті в західноєвропейському мистецтві.

Завдання дослідження:

- проаналізувати необхідну наукову та спеціальну літературно-джерельну базу, визначити стан дослідження проблеми та означити провідну фахову термінологію з предмету дослідження;

- показати розвиток натюрморту, як жанру образотворчого мистецтва;
- визначити поняття «символ», «символізм», «алегоричний образ», «емблематика» ;
- прослідкувати трансформацію символів та архетипів тематичного натюрморту;
- розглянути натюрморти різних епох та з'ясувати, якими художніми засобами митці передавали образ часу та простору;
- визначити концептуальні засади в натюрмортах різних часів;
- розглянути аспекти категорії часу в образотворчому мистецтві, її роль у створенні образно-змістовного ладу живописного твору.

Методи дослідження – порівняльно-історичний аналіз; вивчення та аналіз мистецької літератури; спостереження; аналіз та узагальнення мистецького досвіду; статистика.

Практичне значення роботи. Матеріали дослідження можуть бути використані в практичній діяльності художників, педагогів. Ними може скористатися будь-яка людина, для реалізації у своїй діяльності. Творча робота може бути елементом декору в інтер'єрі. Теоретичний матеріал може використовуватись педагогами на заняттях історії мистецтв та для надання теоретичного матеріалу для уроків образотворчого мистецтва та вчителями в закладах середньої освіти.

Структура і обсяг роботи. Текстова частина містить теоретичні положення, представлені у розділах та підрозділах, висновки до розділів, список використаних джерел та ілюстративні додатки.

ВИСНОВКИ

Натюрморт можна розглядати як особливий світогляд, погляд художника на світ неживих предметів, простір створений, сформований і освоєний людиною. У натюрморті не просто зображується предмет. Через предмет можна висловити своє бачення творчості, вирішити різноманітні естетичні завдання, матеріалізувати свої думки. У зв'язку з цим можна говорити про те, що предмети складають образну мову, за допомогою якої висловлюється художник. Використовуючи властивість речі висловлювати думку, він свідомо підбирає і komponує для додання твору потрібного ідейнозмістовного відтінку.

Відтворення предметного світу в натюрморті має і самостійну художню цінність і одночасно приховує за собою складний символічний зміст, прагнення до створення ланцюга асоціацій у глядача. Це робить його глибоко змістовним жанром. Поступово ми підійшли до теми зародження ванітасу, і відслідкували його корені – і знайшли їх у глибині століть, в специфічному та цікавому жанрі, який зветься «макабром». Ванітас наділив звичайний натюрморт великою силою і багатозначністю і дає змогу поглибитись у красу смерті. Але це можна зробити завдяки спогляданню та аналізу символів, що були зображені на полотнах епохи бароко. Ці символи ми детально розглянули.

Проведено аналіз поглядів історико-філософської думки на поняття символу як центральної категорії конструювання реальності в мистецтві. Було показано, що основою конструювання реальності в образотворчому мистецтві є архетипічні мотиви і міфологічні образи, виражені за допомогою символів і знаків культури. За твердженням філософів впливає, що символи є засобом розуміння світу. І поняття «символ» є категорія осягнення культури, без якої неможливо відтворення традиційного мистецтва. У символічному творі поєднуються дві ідеї – очевидна та прихована. І саме

останній несе в собі головну ідею та навантаження, може мати нескінченну кількість варіантів тлумачення.

Можна сказати так, що там де неможливо зобразити предмет – народжується символ. Цей дуалізм між реальним і нереальним світом і є основою сприйняття символізму.

Натюрморти семантичного і алегоричного напрямків, відрізняють не тільки складною моделлю побудови простору, а й філософськопсихологічні кодами, укладених в темах натюрмортів.

Кожне мистецтво можна назвати символічним. Завдяки символам людина ділиться своїм баченням світу з іншими, може доторкнутися до потойбічного та надчуттєвого світу. Символ допомагає відшукати відповідність між явищами, між реальними та загадковими світами. Його значення може бути багатогранним і невичерпним та нескінченним. Адже символ пов'язує далеке минуле і майбутнє з глибинами людської душі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулин А. Р. Культура и символ (монография). Уфа : Гилем, 1997. 41 с.
2. Абсалямов М. Б. Символ и архетип как структуры культурноисторических форм // Пространство культуры в археолог. этнографическом измерении. Западная Сибирь и сопредельные территории. Томск, 2001. 157 с.
3. Аверинцев С. С. Символ // Большая советская энциклопедия (БСЭ). Москва : Мультимедия-издание, 2004. 98 с.
4. Адаскина Н. Л. Диалог с природой. Проблема натюрморта в творчестве К. С. Петрова-Водкина // Советская живопись. 1980. № 78. С. 14-29.
5. Аксенов Г. П. Причина времени. М. : Эдиториал УРСС, 2000. 114 с.
6. Андреева В. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / авт.-сост. В. Андреева и др. Москва : Издательство АСТ, 2004. 87 с.
7. Батистини М. Символы и Аллегии. // Энциклопедия искусства. Пер. с ит. Москва : Омега, 2007. 112 с.
8. Батракова С. П. Художник XX века и язык живописи. От Сезанна к Пикассо. Москва, 1996. 68 с.
9. Башляр Г. Избранное : Поэтика пространства // Пер. с франц.– Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. 157 с.
10. Белый А. Символизм как миропонимание : Политиздат, 1994. 56 с.
11. Белый А. Эмблематика смысла // Критика, Эстетика, Теория символизма : В 2-х т. Москва : Искусство, 1994. Т. 1. 214 с.
12. Булгаков С. Первообраз и образ : В 2 т. Москва : Искусство Санкт-Петербург : Инапресс, 1999. Т. 2. С. 122.
13. Булатов Н. А. Категории философии и категории культуры. Київ : Наукова думка, 1983. 356 с.

14. Бутова О. К. Философствование о вещи или натюрморт на фоне бытия. Харьков : Основа, 1995. 70 с.
15. Васильева А. Теория социальной памяти Аби Варбурга. Между философией культуры и историей искусства // Искусствознание 1-2/09. Москва, 2009. 97 с
16. Вернадский В. И. Размышления натуралиста. Пространство и время в неживой и живой природе. Кн. 1. Москва, 1975. 65 с.
17. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства. 3-е изд. Москва : Издательство В. Шевчук, 2004. 145 с.
18. Виппер Б. Р. Искусство Древней Греции Москва : Наука, 1988. 112 с.
19. Власов В. Г. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства : В 10 т. Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2004–2010. 314 с.
20. Волков Н. Н. Композиция в живописи. URL : // [http : //painting.artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000011/st068.shtml](http://painting.artyx.ru/books/item/f00/s00/z0000011/st068.shtml). (дата звернення : 24.05. 2020).
21. Выборнова Г. Роль освещения в натюрморте // Художник; 6. 1984. 54 с.
22. Гадамер Г. Актуальность прекрасного. Москва : Искусство, 1991. 35 с.
23. Герчук Ю. Я. Живые вещи. Москва : Советский художник, 1977. 35 с.
24. Гинзбург К. От Варбурга до Гомбриха // Гинзбург К. Мифы эмблемы приметы. Москва, 2004.65 с.
25. Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология..Философия как строгая наука. Минск, 2000. 110 с.
26. Данилова И. Е. Натюрморт жанр среди других жанров // Натюрморт в европейской живописи XVI начала XX века. Москва, 1984. 145 с.

27. Джохадзе Н. И. К методологии исследования проблемы времени в искусстве и эстетике. // Вопр. Философии, 1983. 41 с.
28. Дильтей В. Собрание сочинений в 6-ти томах. Т. 4 : Герменевтика и теория литературы. Москва, 2001. 97 с.
29. Дмитриева Н. А. Краткая история искусства. М., 1991. 65 с.
30. Дятлева Г. В. Мастера натюрморта. Москва : Вече, 2002. 71 с.
31. Звездина Ю. Н. Эмблематика в мире старинного натюрморта. К проблеме прочтения символа. Москва, 1997. 78 с.
32. Звездина Ю. Н. Нидерландский натюрморт XVII века и традиции эмблематики. Автореферат диссертации. Москва, 1992. 25 с.
33. Золотов Ю. Пуссен. Москва : Искусство, 1988. 45 с.
34. Калитина Н. Н. Французский натюрморт XVII–XX вв. Издательство Санкт-Петербургского Университета. Санкт-Петербург. 2000. 78 с.
35. Кузнецов Ю. И. Социальное содержание натюрморта : Флора и фауна // Натюрморт в европейской живописи XVI начала XX века. (Выставка картин из музеев СССР и ГДР) : Каталог. Москва, 1984. 156 с.
36. Лифшиц М. А., Рейнгардт Л. Я. Кризис безобразия. От кубизма к попарту. Москва, 1968. 114 с.
37. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. Москва, 1976. С. 65.
38. Лотман Ю. М. Символ в системе культуры // Избранные статьи в трех томах. Статьи по семиотике и топологии культуры. Таллин : Александра, 1992. Т. 1. С. 191-199.
39. Лотман Ю. М. Натюрморт в перспективе семиотики. // Вещь в искусстве : Материалы научной конференции, 1984. 78 с.
40. Мамардашвили М. К., Пятигорский А. М. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1997. 89 с.
41. Маркова Н. Натюрморт в Голландии XVII века. URL : [//http :
//art.1september.ru/2006/16/no162.htm](http://art.1september.ru/2006/16/no162.htm). (дата звернения : 22.05. 2020).

42. Панов Е. Н. Знаки, символы, языки. Москва : Знание, 1983. 58 с.
43. Панофский Э. Перспектива как «символическая форма». Санкт-Петербург : Азбука-классика, 2004. 45 с.
44. Панофский Э. Иконография и иконология : введение в изучение искусства Ренессанса // Смысл и толкование изобразительного искусства. Санкт-Петербург, 1999. 72 с.
45. Панофский Э. История искусства как гуманистическая дисциплина // Смысл и толкование изобразительного искусства. Санкт-Петербург, 1999. 45 с.
46. Петренко В. Ф., Коротченко Е. А., Супрун А. П. Натюрморт как визуальный афоризм // Психология. Журнал Высшей Школы экономики. 2010. Т. 7, № 2. С. 26-44.
47. Ракова М. М. Русский натюрморт конца XIX начала XX в. Москва Искусство, 1970. 38 с.
48. Свасьян К. Л. Проблема символа в современной философии. Ереван : Изд-во АН Арм. ССР, 1980. 44 с.
49. Синьяк П. От Эжена Делакруа к неоимпрессионизму. Москва, 1913. 78 с.
50. Соколов М. Н. Бытовые образы в западноевропейской живописи XVI-XVII веков : Реальность и символика. Москва, 1994. 79 с.
51. Соколов М. Н. Время и место. Искусство Возрождения как перворубеж виртуального пространства. Москва, 2002. 152 с.
52. Соколов М. Границы иконологии и проблема единства искусствоведческого метода : (К спорам вокруг теории Э. Панофского) // Совр. искусствознание Запада : О классическом искусстве XIII-XVII вв. Москва, 1977. 79 с.
53. Столяр А. Д. Происхождение изобразительного искусства. Москва : Искусство, 1985. 115 с.
54. Тарасенко О. А. Метафизика натюрморта : Сергей Белик // Художня культура. Актуальні проблеми. 2006. Вип. 3. С. 237-254.

55. Тарасов Ю. А. Голландский натюрморт XVII века. Издательство Санкт-Петербургского гос. университета, 2004. 251 с.
56. Тастевен Г. Футуризм (На пути к новому символизму). С приложением главных футуристских манифестов Маринетти. Москва, 1914. 45 с.
57. Флоренский П. А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях. Москва : Прогресс, 1993. 73 с.
58. Фрейд З. «Моисей» Микеланджело // Воспоминания Леонардо да Винчи о раннем детстве. Москва, 2010. 79 с.
59. Хайдеггер М. Исток художественного творения // Работы и размышления разных лет. Москва, 1993. 54 с.
60. Хофман В. Основы современного искусства. Введение в его символические формы. Санкт-Петербург, 2004. 74 с.
61. Цветков А. В. Об актуальных проблемах психологического изучения символа // Вестн. ТГУ. Серия «Гуманитарные науки. Психология». 2007. № 12 (56). С. 154-158.
62. Чернов Д. В. До проблеми прочитання алегоричного і символічного в картинах Н. Пуссена «Танок людського життя» і «Час рятує Істину від заздрості і розбрату» // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал № 177, 2010. Симферополь : ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2010. С. 184-187.
63. Чернов Д. В. Историческое и символическое время в картине П. Веронезе «Пир в доме Левия» («Тайная Вечеря») // Вісник ХДАДМ : Зб. наук. пр. / за ред. Даниленка В. Я. Харків : ХДАДМ, 2007. № 11. С 14-18.
64. Чернов Д. В. Символические образы времени в живописи // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. № 6. 2008. Харків : ХДАДМ 2008. С. 145-160.